

Колдонулган адабияттар:

1. BuiltWith® Pty Ltd. (2020). Learning Management System Usage Distribution in the Top 1 Million Sites. Retrieved December 15, 2020, from <https://trends.builtwith.com/cms/learning-management-system>
2. Moodle Statistics. (2020). Statistics. Retrieved December 15, 2020, from <https://stats.moodle.org/>
3. Coelho, J., & Rocio, V. (2008). A Study on Moodle's performance. In Proceedings of EDEN Annual Conference 2008. EDEN.
4. Raju, B. (2013). Optimization of LMS for improving user response time (Doctoral dissertation, Indian Institute of Technology, Bombay).
5. Kroth, B. (2014). CS764 Project Report: Adventures in Moodle Performance Analysis.
6. Erjomina, I., Rozentsvaig, A., & Ziatdinov, R. (2015). Server component installation and testing of the university information and educational environment on the Moodle LMS platform. arXiv preprint arXiv:1505.00422.

УДК 378 (5яп)

DOI 10.33514/1694-7851-2021-2-134-138

Самаров Айбек

ага окутуучу, И.Арабаев атындагы КМУ, Японтаануу институтунун директору

Самаров Айбек

Старший преподаватель, директор Института Японаведения, КГУ им.И.Арабаева

Samarov Aibek

senior lecturer, director of the Institute of Japanese Studies of the KSU named after I.

Arabaev.

ЯПОН БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНЫН ӨНҮГҮШҮНҮН ӨБӨЛГӨЛӨРҮ

ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ЯПОНСКОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ

BACKGROUND OF THE JAPANESE EDUCATIONAL SYSTEM DEVELOPMENT

Аннотация: Макала япон билим берүү системасы, анын өнүгүү өбөлгөлөрү, жетишкедиктери себептерине арналган. Япон билим берүү тармагынын калыптанышынын тарыхый этаптары, япон билим берүү системасынын артыкчылыктары жана чабал жактары каралган.

Аннотация: В статье рассмотрена японская система образования, предпосылки ее развития в конце XX века. А также рассмотрены исторические этапы становления японской системы образования, сильные и слабые стороны японской системы образования.

Annotation: The article examines the Japanese education system, the prerequisites for its development and the reasons at the end of the twentieth century. It also examines the historical stages of the formation of the Japanese education system, the strengths and weaknesses of the Japanese education system.

Негизги сөздөр: билим берүү, билим берүү процесси, иерархия, жогорку орто мектеп, салттар, тарбия, окутуу, милитаризм, аң-сезим, япон руху ж.б.

Ключевые слова: образование, образовательный процесс, иерархия, высшая средняя школа, традиции, воспитание, обучение, милитаризм, сознание, японский дух и др.

Key words: education, educational process, hierarchy, high school, traditions, upbringing, training, militarism, consciousness, Japanese spirit, etc.

Япониянын тарыхый өнүгүшүнүн ар бир этабында анын калкынын сабаттуулугунун, эн маанилүүсү, анын бардык катмарларынын жогорку деңгээли XIX кылымдын ортосунда да, ошондой эле Экинчи дүйнөлүк согуштан кийин да өлкөнү модернизациялоонун ыкчам темптеринин маанилүү себептеринин бир болду. Билим берүү – «япон кереметинин», калктын жогорку социалдуулугунун жана саясий активдүүлүгүнүн башкы компоненттеринин бири. Өлкөнүн бүтүндөй басып өткөн тарыхында билим берүү – ар дайым элдин бекем, туруктуу, салмактуу руханий баалуулугу болуп келген. Япондор ар дайым агартуучулукка өзгөчө маани берип келишкен. Коомдун вертикалдуу мобилдүүлүгүнүн факторлорунун бири болгон билимди балдарга берүү үчүн күнүмдүк жашоо-тиричиликтин эң зарыл нерселеринен үнөмдөө тээ байыртадан бери сакталып келген салт. Билим жогорку социалдык статусту камсыз кылган, мамлекеттик кызматка орношуунун кепилдиги катары кызмат кылган жана ошондуктан алмаштырылгыс баалуулук бойдон калган.

Япон билим берүү системасы өзүнүн өнүгүшүндө үч тарыхый этапты басып өткөн. Япониядагы алгачкы мектептер Токугава доорунда эле пайда болгон, самурайлардын балдары үчүн мектептер менен катар карапайым элдин балдары үчүн да мектептер түзүлө баштаган. Мындан тышкары, чиркөөлөрдүн (тэракоя) алдында да мектептер уюшулган, ал жерде дыйкандарды балдары да билим алышкан. Мектепке барбагандар да жалпы тилди билишкен, ал эми Япониянын бүткүл калкы – жалпы, салыштырмалуу гомогендүү маданиятка ээ болушкан. Калктын көпчүлүгү өздөрүн «япон» деп түшүнүшкөн, улуттук аң-сезимдин өнүгүшү кыйла жогорку деңгээлге жеткен. Феодалдык система сакталганы менен, билим алуунун практикалык баалуулугун түшүнүү акырындап япон коомчулугунун бардык катмарларын камтыйт, жана Токугава доорунун аягында төмөнкү сословиеден айрым жөндөмдүү, шыктуу адамдарды даңазалоо учурлары барган сайын көп боло баштаган. Негизинен, ошол мезгилде япондор кытайларды жана корейлерди сабаттуулук деңгээли боюнча да, ошондой эле билим берүү мекемелерин өнүктүрүү боюнча да артка калтырып, алдыга озгон. 50-х годов XIX кылымдын 50-жылдарынын ортосунда 14 000 мектеп саналган [94, 199-б.].

Белгилей турган нерсе, феодалдык Япониянын лидерлери жөн гана сабаттуу адам болбостон, ошондой эле «феодалдык Европанын тажрыйбасыз башкаруучуларынан айырмаланып көп учурда адабий өнөргө да ээ болушкан». Айрым маалыматтарга ылайык, 1867-жылы Японияда 100дөн ашык менчик мектеп болгон, аларда 40% эркек балдар жана 25% кыздар билим алышкан. Билим берүү ошол мезгилде эле япон коомчулугунда жогору баалангандыгы көрүнүп турат (аны Япониянын жана бүтүндөй Азиянын социалдык-маданий каада-салттары жана индивидуумдун интеллектуалдык өнүгүүсүнө ири маани берген, конфуцийчилик менен байланыштырбай коюуга болбойт). Массалык билим берүү ошол мезгилде европалык өлкөлөргө караганда Японияда ири өнүгүүгө жетишкен.

Япон мектептеринин калыптануу доору Мэйдзинин башындагы реформаларга чейин созулган (1868-ж.). Бул убакыт аралыгында билим берүү жана тарбиялоо тармагындагы негизги формалар жана улуттук каада-салттар түптөлгөн. Бул мезгилди Япониянын билим берүү жана агартуу системасынын калыптанышынын биринчи этабы деп эсептөөгө болот.

Кийинки доор 70 жылга жакын - XIX кылымдын экинчи жарымынан тартып экинчи дүйнөлүк согуштун аягына чейин созулган. Бул мезгилде капиталисттик коомдун керектөөлөрүнө дал келген, улуттук билим берүүнүн азыркы жалпы мамлекеттик системасынын өзөгүн түптөгөн, алгачкы негиз түзүүчү реформа жүргүзүлгөн. Бул процесске ар кыл батыш мектептери ири таасирин тийгизген: баары – билим берүү системасы, окутуу программасы жана окуу куралдарынан тартып мугалимдерди даярдоо методдоруна чейин – Батыштан алынган. 1890-жылы билим берүү жөнүндө императордун манифести жарыяланган. Анда жарандык этиканын жана элдик билим берүүнүн негиз түзүүчү принциптери түзүлгөн. Айрыкча баштапкы мектепте моралдык тарбия берүү ушул принциптерде жүзөгө ашырылган. Моралдык тарбия берүү тууралуу төмөнкүдөй деп айтылган: «Билим берүү тууралуу императордук манифестте баяндалган принциптерге

негизделген моралдык тарбия берүү балдардын абийирин калыптандыруу менен, бул моралдык сапатты өстүрөт, жана өзүнүн маңызында гумандуу практиканын методикасын тарбиялайт» [6, 69-б.].

Атуулдук милдет жана биртуугандык сүйүү, достук сезимдер, кайрымдуулук, ишеним, сылыктык, кайратуулук, сый-урмат жана жөнөкөйлүк үйрөнө турган моралдык догмалар катары келтирилет. Атуулдук сезимдерди жана императорго болгон сый-урматты табиялоого карата өзгөчө талаптар коюлган.

Билим берүү тууралуу императордук манифест жарым кылым бою негиз түзүүчү тарбиялык принцип болуп эсептелген, бирок Экинчи дүйнөлүк согуштан кийинки билим берүү реформасынын жүрүшүндө ал жокко чыгарылган.

Билим берүүдөгү үчүнчү тарыхый этап Япониянын Экинчи дүйнөлүк согушта жеңилгенден кийин башталган жана япон билим берүүсүнүн жүзүн толугу менен өзгөрткөн жаңы кардиналдык фресорма менен коштолгон.

1946-жылдын март айында Японияга билим берүү көйгөйлөрү боюнча эксперттердин атайын америкалык миссиясы келген. Бир айдан соң миссия өзүнүн сунуштарын оккупациялык бийликке жана япон өкмөтүнө жөнөткөн. Кыска убакыт аралыгында Билим берүү министрлиги жана мектепти реформалоо боюнча атайын кеңеш америкалык эксперттердин баяндамасынын негизинде сунуштарды даярдашкан, алар дароо иш жүзүнө ашырыла баштаган. Согуштан кийинки реформалардын жүрүшүндө дээрлик бардык жерде америкалык идеялардын таасири байкалган.

Реформалардын биринчи фазасы билим берүү системасын демилитаризациялоо боюнча чараларды караган. Алар негизинен 1946-жылдын аягында ишке ашырылган. Мектептеги өзгөчө кырдаал алынып салынган, окуу программаларынан милитаристтик жана кууш патриоттуулук багытындагы материал жок кылынган, согуш мезгилиндеги мектеп ведомствосунун жетекчилери кызматтарынан кетишкен, мектептен синтоисттик чиркөө ажыратылган, адеп-ахлак, тарых жана география курстарын окутуу токтотулган.

Экинчи фаза билим берүүнүн жаңы системасын түзүү болгон. Бул процесстин практикалык жана теориялык негизи 1947-жылдагы билим берүү жөнүндөгү мыйзам болгон. Экинчи дүйнөлүк согуштан кийин пайда болгон билим берүү жөнүндөгү мыйзам, билми берүү программасы жана башка ченемдик актылар мектептик билим берүү жана тарбиялоонун максаттарын жана мазмунун демократиялык нукта аныктаган.

Алсак, Билим берүү жөнүндөгү мыйзам негизги максаттарды аныктаган: 1) кызматташуу, өз ара түшүнүү жана көз карандысыздык духундагы тарбия берүү; 2) азыркыны жана салттууну түшүнүүнү, эл аралык кызматташууга даярдыкты өнүктүрүү; 3) күнүмдүк жашоо-тиричиликте керектүү билимди жана көндүмдөрдү берүү: тамактануу режими, кийим маданияты, үй тиричилигин жүргүзүү, өндүрүш тууралуу маалыматтар ж.б.; 4) япон тилин билүүнү өнүктүрүү; 5) математикалык билимдерди окутуу; 6) табият тууралуу билимдерди, жаратылышка байкоо жүргүзө билүүнү калыптандыруу; 7) рухту жана денени бекемдөө, бактылуу жана гармониялуу жеке жашоо көндүмдөрүн өстүрүү; 8) музыка, көркөм өнөр, адабият ж.б. тууралуу базалык билимдерди берүү.

1946-1950-жж. реформалардын жүрүшүндө Япония мектеби өзгөрдү. Билим берүү министрлигинин башкаруучулук ыйгарым укуктары кыйла кыскарган. Тиешелүү түрдө жергиликтүү түзүмдөрдүн прерогативалары кеңейген. Бул айрыкча билим берүүнүн каржылоо саясатына таасирин тийгизген. Эгер согуштан кийинки реформаларга чейин Билим берүү министрлиги мектеп ишин толугу менен каржылык көзөмөлгө алып келсе, эми ХХ кылымдын 90-жылдарынын аягында ал окуу жайларды 25% гана каржылаган. Калган каражаттар жергиликтүү бюджеттерден келип түшкөн [1, 8-б.].

Борбордун жана жергиликтүү органдардын функциялары жана ролу көпчүлүк маселелер аймактын спецификасын эске алуу менен жер-жерлерде чечиле тургандай кайра бөлүштүрүлгөн.

Борбор менен жергиликтүү түзүмдөрдүн милдеттерин бөлүштүрүү гана каралбастан, ошондой эле маанилүү күнүмдүк көйгөйлөрдү чечүүдө алардын өз ара аракеттешүүсү да каралган.

Билим берүү жөнүндөгү мыйзам менен жаңы мектептик системаы түзүлө баштаган. Акысыз милдеттүү тогуз жылдык окутуу жана ажалпы билим берүүнүн башка түзүлүшү: 6+3+3 – алты жылдык баштапкы мектеп, үч жылдык төмөнкү орто мектеп, үч жылдык жогорку орто мектеп киргизилген.

Реформа бардык типтеги мектептердин, мектептик жана мектептен тышкаркы мекемелер, өз алдынча билим алуу системасынын үзгүлтүксүздүгүн жана органикалык байланыштарын камтыган. Баштапкы жана толук эмес орто билим алган окуучулар үч негизги агым боюнча окууну тандай алышкан: теориялык даярдыкка жана университетке тапшырууга багыт алуу менен, политехникалык жокто даярдыктан өтүүгө басым кылуу менен, кесиптик билим алууга акцент жасоо менен.

Жаңы системада кыздардын орто мектеби толугу менен эркек балдар мектеби менен теңделген. Кыздарды жогорку орто мектебинин бүтүрүүчүлөрү университетке тапшыруу укугуна жана мүмкүнчүлүгүнө ээ болушкан. Жалпы билим берүү мектебинин бардык тепкичтеринде биргелешип окутуу кийирилген. Орто билим берүү деңгээлинде эркек балдарды жана кыздарды бөлүп окутуу да жокко чыгарылган эмес.

Кыска мөөнөттө (1949-жылдын аягына карата) жаңы программалар жана окуу колдонмолору иштелип чыккан. Биринчи кезекте, мурдагы тарых жана география курстарынын ордуна кийирилген «социалдык сабактар» жаңы курсун камсыздоо милдети турган.

Бул курстун максаты «демократиялык жана тынчтыкты сүйгөн коомдо» жарандык тарбия берүү, «улуттук сезимдерди» калыптандыруу, «япон жашоо мүнөзүнө» үйрөтүү, «ата-бабаны сүйүү жана япон маданиятын сыйлоо» болгон.

Кийин, 1958-жылы куррикулумга адеп-ахлактын жаңыланган курсу кошулган. «Батыштын индивидуализми жана материализми» сынга алынган жана «япон руху, ата-бабанын насааттарына бекем болуу, лоялдуулук жана мыйзамга бекемдик» ар тараптуу даңазаланган 1936-жылдагы курстун программасынан айырмаланып, жаңы программада борбордук милдет катары улуттук жана дүйнөлүк коомчулуктун мүчөсүн тарбиялоо коюлган.

Ошентип, согуштан кийин милитаризм жана экстремисттик улутчулдук түп тамырынан бери жок кылынган, тынч өнүккөн мамлекеттик куруу максатын койгон конституция иштелип чыккан, демократия, эркиндик жана теңдик принциптерин жүзөгө ашыруу максаты коюлган. Бул конституцияда адам баласынын негизги укугу катары билим алуу укугу таанылган. Бул конституциянын духун карманган билим берүү жөнүндөгү негизги мыйзам иштелип чыккан. Билим берүүнүн максаты инсанды калыптандыруу болгон. Бул мыйзам, тынч мамлекетти жана коомду калыптандыруучу мыйзам катары, көз карандысыздык духун карманган жана жан дүйнөсү жана денеси саламат улутту тарбиялоого багытталган.

Согуштан кийинки билим берүүдө, конституциянын жоболорун жана билим берүү жөнүндөгү негизги мыйзамды жүзөгө ашырууга багыт алуу менен, система калыптанган, билим берүү процесси жүзөгө ашырылган. Натыйжада, билим алууда бирдей мүмкүнчүлүктөрдү сунуштоо принциптерине таянуу менен, аны кеңири жайылтуу жана сандык кеңейтүү, аны менен бирге анын деңгээлин жогорулатуу пландаштырылган.

Мурда белгиленгендей, жаңы согуштан кийинки мектептик системада милдеттүү билим алууга баштапкы жана орто мектептер камтылган, милдеттүү билим берүү мезгили алты жылдан тогуз жылга чейин көбөйтүлгөн. Бул түзүлүш толугу менен америкалык билим берүү системасынан алынган. Анын аркасында жалпы элге фундаменталдуу жалпы билим алуу мүмкүнчүлүгүн кепилдеген система түзүлгөн. Окутуунун бул системасы бүгүн да ишин улантып келет. Коом менен бирге бул система XX кылымдын бардык социалдык козголууларын башынан өткөргөн жана анын өнүгүшүнүн позитивдүү да, ошондой эле негативдүү жактарын да чагылдырган.

XX кылымдын экинчи жарымында Япония бүт дүйнө жүзүн өзүнүн экономикалык жетишкендиктери менен таң калтырган. Көптөгөн батыш изилдөөчүлөрү үлгү кылуу үчүн идеалдуу модель катары анын түзүмдөрүн жана системаларын сунуштай башташкан. Япониянын ийгиликтүү өнүгүшүнө көп салым кошкон билим берүү системасы өзгөчө мактоонун объектиси болуп чыкты. Ошону менен бирге япон адистери өздөрүнүн баалоолорунда өтө токтоо жана көп учурда кыйла сынчыл келишет. Көпчүлүк чет элдик авторлор негизинен сандык көрсөткүчтөрдү карманышат эмеспи. Бул жагынан алганда Япония жалпы элинин сабактуулугу боюнча гана эмес, ошондой эле орто жана жогорку билим берүүнү жайылтуу даражасы боюнча дүйнөлүк лидерлердин бири катары чындыгында алдыга озгон. 2000-жылы тиешелүү курактагы калктын 99,98% милдеттүү тогуз жылдык билим алышкан. Бардык жаштардын 97,0% 12 жылдык жалпы билим берүүчү мектепти аякташат, ал мектептин бүтүрүүчүлөрүнүн 45,1% ар кайсы деңгээлдеги жогордо тапшырышат [7, 90-б.].

Тест формасында мектеп окуучуларынын билимдерин салыштыруу максатында жүргүзүлгөн ар кандай эл аралык изилдөөлөр да, япондуктардын артыкчылыгын же, жок дегенде, эң жогорку жыйынтыктарын көрсөтүшөт.

Жогоруда каралган билим берүүнүн өнүгүшүнүн себептеринин тарыхый өбөлгөлөрү Япониянын билим берүү системасында өзгөртүү жүргүзүүгө түрткү болгон.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Джуринский А.Н. Чему и как учат школьников в Японии. — М.: Рос. пед. агентство, 1997. - 84 с.
2. Катагири Ёсио. Гакусэй но хэнко кара тосэй кёйку э. От реформ образования к его регламентации. // Нихон минею кёйку си. Исидзима Ясуо, Умэжмура Кадай хэн. Образование в Японии. Под ред. Исидзима Ясуо, Умэмура Кадай. - Токио: Адзуса сёппанся, 1996. С. 110-128.
3. Кейка Сени. Школьная реформа как центральная проблема истории педагогики // История педагогики как учебный предмет (Международные исследования) -М.: Наука, 1995 - С.75 - 76.
4. Краткий педагогический словарь / Под ред. Хирахара и Теракаки. - Токио, 1998. - 308 с. (на японском яз.).
5. Лазутова М.Н. Реформа образования терпит крах // Независимая газета №2 (1573) от 14 января 1998 г. С.4-6.
6. Павлова Т.Л. Проблема подготовки и переподготовки учителя японской школы: традиции и современность //Сибирский учитель. - 2001. №1. - С. 3-4.
7. Салимова К.И. Общеобразовательная школа Японии в XXI веке // Педагогика. - 2002. №8 . - С. 88-96.
8. Тихоцкая И.С. Система образования в Японии: уроки негативного опыта // Японский опыт для российских реформ. - 1998. - Вып. 3. - С. 7683.
9. Тихоцкая И.С. Система образования Японии: истоки и симптомы кризиса//Япония 1998-1999. Ежегодник. -М., 1999.-С. 164-181.